

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21см.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Славица Максић

Институт за педагошка истраживања, Београд

УВАЖАВАЊЕ ОБРАЗОВНИХ ПОТРЕБА ДАРОВИТОГ ДЕТЕТА У ШКОЛИ

Даровита деца и млади сматрају се носиоцима будућег друштвеног развоја, а »даровитост« за потенцијал који се може развити под повољним условима. Ове услове у значајној мери треба да пружи школа. Деца и млади који имају високе способности дефинишу се као категорија ученика са посебним образовним потребама, а од школе се захтева да на ове потребе одговори. Друштвене потребе за даровитим појединцима и њиховим доприносом напретку заједнице потврђује одлука Европског савета да 1992. године прокламује, у оквиру грађанских права, право даровитих појединаца на адекватне образовне могућности које ће обезбедити развој њихових потенцијала у потпуности (Максић, 1993а).

У школи се под даровитиошћу, пре свега, мисли на интелектуалне способности и високо школско постигнуће. Даровити ученици се најчешће описују као »школски напредни« и »раније сазрели«. Даровито дете је оно које има више интелектуалне и академске способности од друге деце, што практично значи напредније когнитивно функционисање у односу на вршњаке из разреда и одељења (брже освајање виших степена интелектуалног развоја, краће задржавање на њима), већа предзнања за оно што се у школи учи и то од поласка у школу, као и поседовање других ширих знања о областима за која се вршњаци и не интересују. Већи интелектуални и сазнајни капацитети постављају веће захтеве пред наставника тражећи диференциран наставни план и програм и прилике (услове) за индивидуализовано учење.

Као прво решење понуђено је издвајање даровитих ученика у посебна одељења и школе. Већ тада је почела полемика око нежељених ефеката издвајања и оправданости оваквог облика рада, која и даље траје. У међувремену, поред сегрегације, уводи се и користи акцелерација (могућност да даровити ученици брже заврше редовно школовање ранијим поласком у школу, прескакањем разреда или ранијим уписом на факултет) и разне врсте обогаћивања, које подразумевају да даровити ученици остају у обичној школи. Уз или уместо редовне наставе, нуде им се могућности за додатни рад, рад у секцијама, учешће на такмичењима, рад са ментором, самостални рад и друго. Сви наведени облици присутни су у школској пракси широм света, при чему се у новије време проблем своди на хомогено и хетерогено груписање (Максић, 1996).

Образовање даровитих ученика је проблем којим се бавило и наше школство. Обраћање пажње на успешне ученике путем увођења и развијања система награђивања и такмичења шездесетих година, може се сматрати почетком рада са даровитим ученицима у нашој средини. У последњој деценији двадесетог века основне и средње школе у Србији обавезне су, по закону, да организују додатни васпитно-образовни рад за ученике који испољавају посебну склоност и интересовање за поједине предмете, као и да омогуће убрзано школовање оним ученицима који то могу да постигну. Могућност оснивања средњих специјализованих школа и одељења за образовање ученика са посебним способностима, такође, добија своју законску основу (Максић, 1993б).

Право даровитог детета на посебан образовни третман и обавезу школе да овакву подршку пружи, може се разматрати из више углова: од резултата испитивања о специфичностима интелектуалног и социоемоционалног развоја и потребама даровите деце, преко односа даровитог детета и његових родитеља према школи (амбиције родитеља у погледу дететовог напредовања и могућности да детету пружи подршку изван школе), као и односа школе према даровитом детету (законска регулатива, норме и стандарди образовног система које одређена друштвена заједница нуди, могућности школе да примени дата упутства, вредновање достигнућа даровитих ученика у школи и њихово коришћење за афирмацију школе), до односа наставника и других ученика према даровитом ученику (поистовећивање и самопотврђивање преко успеха ученика, ривалство, угроженост, одбацивање и друго).

Покушај дефинисања даровитог ученика указује на хетерогеност ове категорије у погледу испољених способности, постигнутог успеха и социоемоционалне зрелости, што има за последицу хетерогеност њихових васпитних и образовних потреба (Максић, 1998). Проблеми у обликовању адекватне образовне подршке за даровите ученике изазвани су нејасноћама у одређивању феномена даровитости, различитим одређивањем даровитости у одраслом добу и у детињству и младости и тешкоћама у утврђивању улоге коју има креативност, мотивација и појам о себи у даровитости на млађим узрастима. Штавише, могућности мерења одређених показатеља даровитости ограничене су због релативних критеријума и недовољно поузданих и валидних инструмената за мерење изабраних

карактеристика. Због свега овога, већина акција са даровитим ученицима изводи се у условима непостојања потпуних података о њима.

Истраживања показују да постоји велико слагање око тога да даровити ученици имају специфичне образовне потребе, другачије од оних које имају њихови недаровити другови, али не и око тога у чему се те разлике састоје. Сваки покушај прављења инвентара образовних и васпитних потреба даровитих ученика, са жељом да се превазиђу индивидуална варирања међу њима, завршава као универзални списак било потреба, било права свих ученика. Вероватније је да су ове потребе више специфичне у погледу начина задовољавања него по својој природи (Максић, 1994). Даровито дете може бити мање или више успешно у школи. Може имати разне проблеме у свом социоемоционалном развоју, од којих су неки управо изазвани тиме што се од њих очекује да у свим областима свога развоја буду једнако напредни, те да теже реализацији својих талената.

Значајан извор података о уважавању потреба даровите деце у школи пружају истраживања о ефикасности појединих метода рада са њима. Сви до сада коришћени облици, методи и програми у раду са даровитим ученицима, поред одређених предности, показују и одређене недостатке (Максић, 1998). Истраживачи, по правилу, потврђују позитивне ефекте испитиваних програма на постигнуће, когнитивни развој и личност даровитих ученика, а понекад се примењени програми само оправдавају налазима о томе како нису имали негативне ефекте у одређеним областима дечјег развоја. Школска пракса често пружа неуверљиве доказе о вредности појединих програма, нарочито у смислу трајности њихових ефеката и повезаности датих програма са осталим школским активностима у којима деца учествују.

Дилему око избора адекватних метода и програма за подршку дететовом таленту и креативности у одређеном тренутку његовог развоја појачавају, или боље рећи прате, резултати истраживања о односу јавног мњења према посебној образовној подршци за даровите. Овај однос могао би се одредити као амбивалентан из разлога што се сви испитивани слажу да је потребно да даровита деца добију посебну подршку у школи, али није јасно који облик рада би био онај прави. Родитељи, наставници и ученици сагласни су да је потребна помоћ за развој способности и талената даровитих појединаца. Међутим, нема слагања око тога који су најбољи облици подршке за даровите ученике у школи. Готово парадоксално, у једном истом истраживању, уопштено се прихватају посебни облици рада са даровитим ученицима а не прихватају његови конкретни видови као што су, на пример, издвајање и формирање посебних одељења (Максић, 1997).

Питање шта млади треба да стекну у школи да би се успешно припремили за професију и живот у заједници, у случају даровитог детета, постаје питање о томе који степен реализације дарова је оптималан по њега и његово окружење. Заправо, у зависности од тога шта се подразумева под *даровитиошћу* и колико деце се сматра даровитим, постављају се одређени захтеви пред школу. Ако су даровити само неки, траже се ексклузивни облици образовног третмана (сегрегација и акцелерација, издвајање у посебне школе и одељења, укључивање у посебне програме). С временом, број даровитих се увећавао, па се данас преферира обогаћивање, док је проблем образовања даровите деце преформулисан у пружање подршке што је могуће већем броју деце, као да јесу даровита.

Истраживања показују да примереност и успех појединих програма и облика рада, у циљу подстицања развоја способности, талената и креативности ученика, зависе од услова у којима се изводе, могућности школе или институције која их реализује, карактеристика ученика и наставника који их користе итд. Преиспитивање тога шта све даровито дете треба да стекне у школи да би се подржао његов развој у креативног ствараоца води до уважавања индивидуалних потреба и индивидуализованог приступа у настави и учењу, што је право све деце која иду у школу. Питање је економских, материјалних могућности и стандарда дате средине у којој мери ће бити у стању да тражене услове обезбеди. У сваком случају, школа не би смела да својим захтевима омета развој даровитог детета (или даровитог потенцијала), нити да дозволи било какву манипулацију са децом.

Сви изнети налази о природи даровитости и условима за њен развој могли би да буду основа за увођење значајних измена у целокупну школску организацију, наставне садржаје и методе, као и вредновање школског постигнућа. Потребан је флексибилан наставни план и програм, наставници који воле свој посао и који се непрекидно усавршавају, као и веће повезивање школских знања и вештина са реалним животом (Максић, 1999). Оно што се у школи стиче треба да буде у функцији развоја животних вештина које ће подржати стварање креативног дела и омогућити да се оно понуди и наметне као решење релевантног проблема у правом тренутку (Максић, 1995). Потребна је клима уважавања, поштовања и подстицања потребе за знањем и да се буде креативан, без опасности да дете буде исмејано или одбачено од наставника и школских другова (Ђорђевић и Максић, 2000).

Литература

Ђорђевић, Б. и С. Максић (2000): Даровитост и таленти: откривање, развој и подстицање, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 32 (193–210). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1993а): *Како препознати даровитог ученика*. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1993б): Школовање даровитих ученика и релевантна истраживања у европским земљама, *Психологија*, 26(1–2), 131–150.

Максић, С. (1994): Тешкоће у васпитно-образовном раду са даровитим ученицима, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 26 (286–303). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1995): Креативност као циљ васпитно-образовног рада; С. Крњајић (ур.): *Сазнавање и настава* (151–169). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1996): Облици васпитно-образовног рада са даровитим ученицима, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 28 (279–294), Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1997): Преглед истраживања о ставовима према даровитим ученицима и њиховом образовању, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 29 (90–108). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1998): *Даровито дете у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1999): Креативност између теорије и школске праксе, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 31 (9–28). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Slavica Maksić

Recognition of a gifted child's educational needs in school

School is expected to support gifted children development by offering adequate education, thereby enabling children to display and use their strengths to a reasonable extent and at the right time, and all this to contribute to their growing up into creative creators. A gifted child is most frequently considered to be the one who possesses higher academic and intellectual abilities than other children do, which practically means more advanced cognitive functioning and knowing a lot more than peers from his/her class. Higher cognitive capacities demand much more from the teacher, requiring differentiation of teaching and individualization of learning. The analysis of gifted children educational needs confirms that they are greater or more urgent but basically identical or similar to those of other children. The attitude of public to providing special educational support for gifted children is ambivalent: they all agree that support is necessary, however, there is no agreement on what adequate support is. All types of gifted children educational treatment, from acceleration and separation to enrichment, have had good and bad aspects, so there is not a single, best solution. Gifted children respond very individually to what is going on in school; however, this is characteristic of other children too. Better-adapted educational offer to child's capacities and preferences makes the applied methods more effective and learning more successful.

Key words: education, students, giftedness, talents, creativity.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466